

УДК 336.051

Паєнтко Т.В., Поплавська М.В.

БЕЗПЕКА ФОНДОВОГО РИНКУ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

***Анотація:** Визначено суть фінансової безпеки та безпеки фондового ринку. Розкрито взаємозв'язок рівня безпеки фондового ринку та національної фінансової безпеки. Виявлено, які загрози мають найбільший вплив на рівень безпеки фондового ринку та рівня фінансової безпеки. Обґрунтовано напрями підвищення рівня фінансової безпеки держави.*

***Ключові слова:** фінансова безпека, безпека фондового ринку, загрози фінансової безпеки, індикатори стану фінансової безпеки.*

Вступ. В умовах прискореної глобалізації світового господарства однією з найважливіших проблем для України, починаючи з 90-х років ХХ ст., стало зростання рівня загроз економічній і, особливо, фінансовій безпеці України. Невирішеність проблем у цій сфері не дозволяє забезпечити відповідний рівень економічного зростання, ускладнює здійснення ефективної реструктуризації економіки, здійснює негативний вплив на зовнішньоекономічну сферу діяльності та бюджетний процес нашої країни. Потужний потік загроз генерується з боку фондового ринку. З однієї сторони, глобалізація ламає кордони для потоків капіталу, що створює передумови для розбудови фінансового базису країни. Однак в Україні через деформовану структуру й механізми фондового ринку притік капіталу в реальний сектор економіки не відбувається, по суті цей ринок виконує свої функції тільки номінально. Така ситуація є не просто індикатором загроз зниження рівня фінансової безпеки, але і стійким їх генератором, оскільки не виважені заходи щодо активізації розвитку фондового ринку сприяють подальшому зниженню рівня фінансової безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У цьому контексті існує значна кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема, О. Барановського, Л. Ігоніної, В. Коробова, О. Ладюк, В. Палехової, Ю. Пахомова, А. Сухорукова, А. Філіпенка, І. Флейчук, В. Шевчука та інших.

Постановка завдання. Загалом проблеми підтримання належного рівня економічної безпеки України стали предметом дослідження лише в період кризи кінця ХХ століття. Однак у роботах того часу практично не розглядалися питання застосування наукових методів для забезпечення власне фінансової безпеки держави. Майбутнє української економіки, становлення політичної та соціальної стабільності в країні значною мірою залежить від успішності політики у фінансовій сфері, а саме – забезпеченні фінансової безпеки країни, як необхідної передумови економічного зростання в державі. Заходи та методи управління щодо забезпечення фінансової безпеки, які на сучасному етапі застосовуються законодавчими та виконавчими органами влади України, є недостатньо ефективними та характеризуються низьким рівнем наукового обґрунтування. У працях зазначених фахівців є ґрунтовні напрацювання

стосовно визначення сутності економічної та фінансової безпеки, класифікації загроз рівню фінансової безпеки. Однак взаємозв'язок розвитку фондового ринку та рівня фінансової безпеки країни залишається малодослідженим.

Мета статті. Метою статті є виявлення загроз безпеці фондового ринку та рівню фінансової безпеки держави, а також обґрунтування напрямів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 17 Конституції України забезпечення економічної безпеки вважається найважливішою функцією держави, справою всього українського народу [6]. У найбільш широкому розумінні економічна безпека – це сукупність умов, за яких країна здатна у довгостроковому періоді задовольняти свої інтереси і потреби, генерувати інноваційні зрушення в економіці, протистояти зовнішнім загрозам і використовувати національні конкурентні переваги. Входження України в світову економіку виявилось важким: замість використання сучасних конкурентних переваг Україна експортує сировину, дешеву робочу силу, заробляє за рахунок транзиту. Це пояснюється тим, що переваги, які могла б використати Україна в умовах глобалізації, блокуються цілим рядом загроз. Загрози економічній безпеці – це чинники, що ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію економічних інтересів, спричиняють вихід економічних показників за межі нормативних або граничних значень. Завданням держави є не тільки виявлення загроз і вимірювання рівня їх небезпеки, але й своєчасна розробка заходів щодо попередження їх негативного впливу.

Однією з найбільш вразливих складових економічної безпеки держави в умовах відкритості національної економіки є фінансова безпека держави. Більшість вітчизняних фахівців розглядають фінансову безпеку держави як захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетно-податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку та обслуговування фінансових зобов'язань [1, 3, 9]. Однак, на нашу думку, на сьогоднішній день фінансову безпеку необхідно розглядати не тільки з позицій досягнення певного стану фінансової системи, який відповідає ряду критеріїв, але й з позицій процесу досягнення та підтримання необхідного стану фінансової системи на належному рівні.

Підвищення рівня фінансової безпеки держави за здійснення соціально-економічних реформ і врахування існуючих загроз можливе лише за умови дотримання національних інтересів України. Успішні методи забезпечення вказаної мети повинні вирішувати не лише проблему безпеки, але й сприяти реалізації більш загальних задач економічної та фінансової політики держави.

У цьому контексті поступове включення України до процесів глобалізації світової економіки та її становлення як незалежного суб'єкта міжнародної економічної діяльності все більшою мірою підпадає під вплив зовнішніх економічних чинників, які притаманні всім елементам економічної взаємозалежності країн. Внаслідок цього фінансова безпека відіграє провідну

роль у дотриманні стабільного функціонування всієї економічної системи держави та її залучення до світових інтеграційних процесів.

Зниження рівня фінансової безпеки держави відбувається під впливом різноманітних загроз, які генеруються як чинниками зовнішнього середовища, так і внутрішнього. На сьогоднішній день основними внутрішніми загрозами для України є неефективна фіскальна політика, нераціональна боргова політика, проблеми розвитку банківської системи та валютно-курсowego регулювання, зростання неофіційного сектору економіки тощо. Такий комплекс внутрішніх чинників робить уразливішим рівень фінансової безпеки до загроз, які генеруються зовнішніми чинниками, – найменша нестабільність у сфері міжнародних фінансів негативним чином відображається на рівні національної фінансової безпеки.

Відповідно до Методичних рекомендацій оцінки рівня економічної безпеки, серед складових фінансової безпеки держави важливе місце належить безпеці фондового ринку [5], яка передбачає оптимізацію обсягів його капіталізації, яка дозволяє забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників, консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів тощо. Нестабільний фінансовий стан будь-якого суб'єкта фондового ринку або їх групи є індикатором незадовільного рівня безпеки фондового ринку, а, значить, і фінансової безпеки в цілому.

Загостренню проблеми падіння рівня безпеки фондового ринку сприяє цілий ряд чинників. Одним з найвагоміших чинників є зростання рівня державного боргу, оскільки його неконтрольоване зростання та перевищення допустимого рівня ВВП сприяє зниженню довіри до національного фондового ринку як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів.

Ще одним чинником є загострення фінансової та іпотечної кризи. Окремі науковці стверджують, що в сучасних умовах провідна роль у формуванні осередків фінансових криз належить циклам накопичення грошових коштів і збоєм у функціонуванні фінансових та валютних ринків, а не циклом поновлення капіталу і не циклом поновлення технологій. Крім того, надмірне завищення цін на нерухомість (від 3 до 5-6 тис. дол. США за м² в обласних центрах, яке мало місце до початку фінансової кризи і було аналогом цін у столицях провідних країн світу), а також іпотечна та фінансова криза у США призвела до падіння ринку нерухомості в Україні, що в свою чергу призвело до банківської паніки та проблем у секторі небанківського фінансового посередництва.

Дисбаланс і нестабільність інвестиційної активності та економічної свободи також негативно позначається на рівні безпеки фондового ринку. Порівняно з окремими країнами ЄС (зокрема, Польщею, Литвою), Україна характеризується набагато нижчими показниками економічної свободи (при максимально можливому значенні складників цього показника 100 балів). Причому найгірша ситуація спостерігається за такими показниками, як свобода інвестицій, права власності та рівень корупції. Для України ситуація ускладнюється тим, що акціонерна форма власності перебуває в зародковому

стані, значні капітали акціонерних товариств зосереджені в руках обмеженої кількості осіб, перетворюючи, таким чином, акціонерну форму власності в приватну. Це обмежує можливості формування фінансових ресурсів, а також гальмує розвиток фондового ринку.

Важливою загрозою для фінансової безпеки держави є значний рівень валютизації економіки (близько 30%). Прив'язка цін на товари та послуги (особливо це стосується об'єктів нерухомості) до долара США чи євро (так звані умовні одиниці), переважна частка заощаджень населення, переважно у цій же валюті та фактична фіксація курсу долара США у відношенні до української гривні призводить до паніки на валютному ринку під час загострення ситуації на валютному ринку США, що й спостерігалось в 2008 р.

Спекуляції на фінансовому ринку України зі сторони іноземних банків та інших фінансово-кредитних установ також не сприяють підвищенню рівня безпеки фондового ринку. Попри лібералізацію українського ринку та дозвіл на здійснення підприємницької діяльності суб'єктів фінансового ринку іноземних країн (у яких грошові активи є значно дешевшими (у межах 6–7 % навіть в умовах світової фінансової кризи) порівняно з ситуацією в Україні (18–20 % на позики в іноземній валюті)) процентна ставка на вітчизняному фінансовому та валютному ринках залишається надмірно високою порівняно з іншими країнами світу.

Аналіз офіційних показників рівня фінансової безпеки (розрахованих Міністерством економіки [4]) за 2005–2011 роки свідчить про те, що значну загрозу фінансовій безпеці становив високий рівень інфляції, значення якого у 2008 році перевищувало порогове (107 %) на 16 %, а у 2011 р. – на 4,6 %, що є свідченням стабілізації інфляційних процесів (рис. 1).

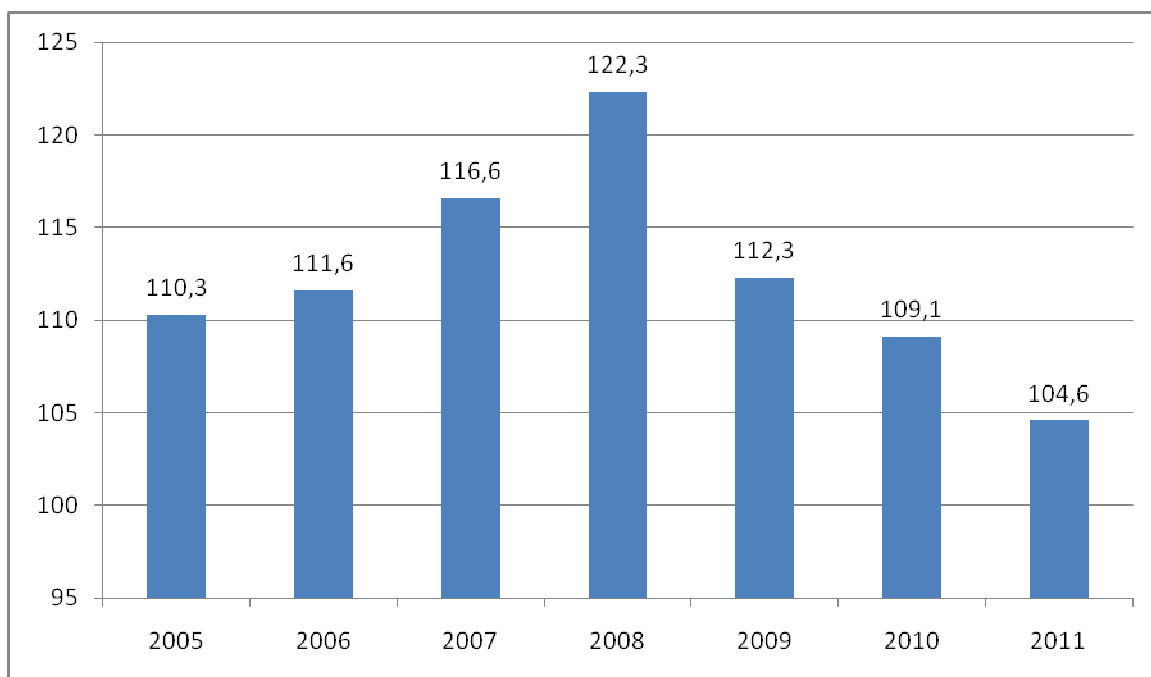

Рис. 1. Перевищення рівня інфляції порогового значення у %, [10]

На початку 2012 р. інфляційний тиск залишався на високому рівні, індекс споживчих цін при цьому становив 100,2 %, що обумовлено підвищенням цін на продукти харчування та безалкогольні напої [8]. Тривалість (з початку 90-х років) та галопающий характер інфляції (1998- 1999, 2007-2008 рр.) [7, с. 57], свідчать, що монетарні засоби боротьби з цією проблемою негативно впливають на економічне зростання. За дослідженням фахівців [2, с. 175] основними причинами інфляції є немонетарні фактори, такі як рух значної кількості грошей поза сферою виробництва, а саме в сфері торгівлі й споживання, вихід грошей на ринок без узгодження з товарним забезпеченням, невідповідність обсягу виробництва товарів грошовим доходам населення. Це означає, що лише уряд політикою обмеженої грошової пропозиції та витрачання бюджетних коштів і взаємоузгодженими діями з Національним банком України (НБУ) спроможний вирішити цю проблему.

Порівнюючи індикатори фінансової безпеки за останні роки з пороговими значеннями, можна дійти висновку про деяке поліпшення ситуації. Водночас рівень монетизації економіки недостатній, а вартість банківських кредитів залишається високою.

Для підвищення рівня фінансової безпеки фондового ринку та держави в цілому фахівці вважають, що необхідно:

- розробити стратегію фінансової безпеки України;
- створити надійну систему фінансового контролю;
- запровадити чіткий порядок у справі отримання і відшкодування іноземних кредитів для господарських суб'єктів усіх форм власності;
- створити єдину державну інформаційну базу, яка охоплювала б усі фінансово-кредитні установи;
- створити умови для збільшення реальних грошових доходів населення.

На нашу думку, не зважаючи на обмежені можливості впливу на рівень безпеки фондового ринку, держава має здійснювати заходи щодо мінімізації загроз з його боку рівню фінансової безпеки держави. Регулювання ступеню такого впливу ускладнюється тим, що держава одночасно є і учасником фондового ринку та інституцією, яка здійснює його регулювання. Необдумані кроки держави у цій сфері можуть призвести до катастрофічних наслідків не тільки у власній фінансовій системі, але вплинути і на міжнародні фінансові ринки. Яскравим прикладом цього є причини та наслідки глобальної фінансової кризи 2007 – 2009 рр.

Як було зазначено вище, головною запорукою підвищення рівня безпеки фондового ринку є його достатній рівень капіталізації. Тому увага з боку держави має бути зосереджена саме на вирішенні цієї проблеми. На наш погляд, основними напрямками підвищення рівня фінансової безпеки (відповідно і рівня національної фінансової безпеки) є розвиток акціонерної форми власності, стимулювання трансформації індивідуально-приватного капіталу та квазіакціонерного в акціонерний протягом найближчих років. У цьому контексті важливим є забезпечення дотримання прав міноритаріїв, у тому числі застосування податкових важелів стимулювання виплати дивідендів на їх користь. Своєчасна практична реалізація запропонованих заходів

дозволить максимально використати можливості глобалізації щодо підвищення рівня безпеки фондового ринку та рівня національної фінансової безпеки в цілому.

Висновки. Фінансова безпека є невід'ємним елементом економічної політики держави, яка має базуватись на принципах захисту грошової одиниці від зовнішніх коливань, дотриманні стабільності відсоткових ставок, підтриманні капіталізації фондового ринку на належному рівні та оптимальному фіскальному регулюванні економіки. Її метою є збереження стабільності внутрішньої економічної системи, підвищення конкурентоспроможності, залучення більших обсягів інвестиційного капіталу.

Аналіз рівня фінансової безпеки в Україні засвідчив, що значні загрози рівню фінансової безпеки генеруються з боку інфляційних процесів, проблем розвитку банківського сектору, зростання рівня державного боргу та валютизації економіки тощо. Враховуючи орієнтацію зовнішньоекономічної політики на інтеграції до ЄС, доцільним є зосередження на таких фінансових аспектах, які б сприяли ефективній її інтеграції до цього угруповання, і мінімізували рівень загроз для національної фінансової безпеки.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні [текст]: підручник/ О.І. Барановський – К.: КНЕУ, 2004. – 759 с.
2. Економічна безпека [текст]: навчальний посібник / За ред. З.С. Варналія. – К: Знання, 2009. – 647 с.
3. Коробов В.В. Финансовая безопасность в системе государственного финансового контроля. Автореф. дис. соиск. уч. степени канд. эк. наук. специальности 08.00.10 / В.В. Коробов / «Финансы, денежное обращение, кредит». – Иваново: ИГХТУ, 2010. – 16 с.
4. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України // Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980
5. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України/ За редак. акад. НАН України С.І. Пиріжкова. – К.: НІМБ, 2003. – 42.
6. Нова конституція України: огляд, коментарі і текст Основного закону // 2-ге доповнене видання. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 94–95.
7. Палехова В.А. Макроекономіка [текст]: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення / В.А. Палехова. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Випуск 96. – С. 57.
8. Сводная таблица индексов инфляции с 2000 по 2012 годы / Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/inf/>
9. Собкевич О.В. Развитие фондового рынка Украины как чинник підвищення рівня економічної безпеки держави. Автореф. дис. канд. эк. наук: 21.04.01 / О.В. Собкевич / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К., 2008 – 28 с.

10. Статистичний бюлетень НБУ (електронне видання) /Департамент статистики та звітності Національного банку України, 2008–2010. – Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>.

11. Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. Фінансова безпека держави [текст]: Навчальний посібник / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 192 с.

12. Delcourt C. The Acquis Communautaire: Has the Concept Had Its Day? // Common Market Law Review. – 2001. Vol. 38. – P. 829–870.

Подано до редакції 18 листопада 2011 року

Паєнтко Т.В., Поплавская М.В.

Безопасность фондового рынка в контексте укрепления финансовой безопасности государства

Аннотація: *Определена сущность финансовой безопасности и безопасности фондового рынка. Раскрыта взаимосвязь уровня безопасности фондового рынка и национальной финансовой безопасности. Выявлено, какие угрозы имеют наибольшее влияние на уровень безопасности фондового рынка и уровня финансовой безопасности. Обоснованы направления повышения уровня финансовой безопасности государства.*

Ключевые слова: *финансовая безопасность, безопасность фондового рынка, угрозы финансовой безопасности, индикаторы состояния финансовой безопасности.*

Paientko T.V., Poplavska M.V.

Safety of fund market in context of strengthening of the state financial safety

Annotation: *Certainly essence of financial safety and safety of fund market. Intercommunication of strength of fund market and national financial safety security are exposed. It is discovered, what threats have a most influence on strength of fund market and financial strength securit. Directions of increase of financial strength of the state security are grounded.*

Key words: *financial safety, safety of fund market, threat of financial safety, indicators of the state financial safety.*

Паєнтко Тетяна Василівна – к.е.н., доцент кафедри фінансових ринків Національного університету ДПС України.

Поплавська Марина Валеріївна – аспірант, асистент кафедри фінансових ринків Національного університету ДПС України.